

I. В. АЛЕКСЄЄНКО. РЕГІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК КАТЕГОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПРАКТИКИ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглянуто концептуальні підходи до поняття «регіональна ідентичність», до формування ідентичності в багатокультурних спільнотах, визнано регіональну ідентичність як похідну від політичної культури суспільства і водночас як чинник її формування, що визначає регіональну ідентичність як концепт в сучасних політичних трансформаціях в добу глобалізації.

Ключові слова: *політична культура, регіональна ідентичність, європейська ідентичність, європейський інтеграційний проект, глобалізація.*

Проанализированы концептуальные подходы к понятию «региональная идентичность», к процессам формирования идентичности в многокультурных сообществах, эволюция европейской идентичности как составляющей общей европейской стратегической культуры, реализация которой до сих пор находится в стадии формирования и требует всестороннего анализа сложной системы взаимодействующих и взаимозависимых показателей международной политической системы.

Ключевые слова: *политическая культура, региональная идентичность, европейская идентичность, европейский интеграционный проект, глобализация.*

In the article it is generalized, systematized and structured conceptual approaches to the notion of «regional identity». It is considered conceptions, doctrines and methodological approaches to forming political identity in multicultural communities. It is defined the political identity as derivative of society political culture and with it as factor of its forming which determines the political identity as concept in modern political transformations.

Key words: *political culture, political identity, typology of political identities, European identity, European integration project, globalisation.*

В останні десятиліття виникають нові форми регіональних політичних відносин та інститутів. Їх конструювання й осмислення відбувається в контексті парадигми «проектного підходу», та в межах категорій «регіонального будівництва»¹, «горизонтальних форм взаємодії між партнерами», «гнучкості», «мережевої концепції», «децентралізації», тощо. Саме в успішній регіоналізації ряд дослідників вбачають основу інституційного втілення політичного принципу федералізму. В центрі сучасного проекту «Нового регіоналізму» знаходяться ті регіони, де національні держави вже не є головними і єдиними акторами, які визначають умови співпраці й інтеграції. Якщо «традиційний» регіоналізм був зорієнтований на вирішення чітких функціональних завдань в сферах економіки та безпеки, то «новий» регіоналізм є більш багатовимірним: він включає як економічний, політичний, так соціальний і культурний аспекти².

З одного боку, роль регіонів, що змінилася, свідчить про детериторіалізацію соціальної взаємодії і пост-національний характер європейської політичної сцени. З іншого боку, вона вказує на те, що регіональні процеси «ретериторіалізують» простір, оскільки саме регіональна конструкція взаємодії дозволяє ефективніше, на відміну від традиційної національної держави, вирішувати практичні питання в умовах глобалізації. На нашу думку - це є децю інша форма репрезентації влади: вона не обов'язково виходить з верховенства національної держави, але разом з тим, і не розчиняється в глобальній динаміці³. Регіоналізм в такому

розумінні є втіленням принципу «відмінності»⁴.

Сучасні вітчизняні та зарубіжні дослідники: І. Бусигіна, Л. Вардомський, В. Гельман, С. Голунов, Д. Замятін, Н. Межевич, Л. Смирнягін та ін. розглядають регіональну ідентичність, як головний функціональний елемент в процесі конструювання соціально-політичного простору регіону⁵. Регіональна ідентичність задає межі соціально-політичної дії різнорівневих акторів. Ідентифікація з територією стає інструментом соціально-політичної мобілізації, тому усвідомлення важливості цього політичного ресурсу відбувається досить активно. Регіональний інтеграційний процес, на відміну від глобального, – це міждержавне об'єднання. Його завдання – сприяти національному економічному розвитку, створюючи більш широке й захищене від гнітної зовнішньої конкуренції поле дії для національного капіталу; стимулювати розвиток економіки, підвищення її ефективності; регулювати розв'язання соціальних проблем; вибудовувати узгоджені регламентовані відносини з іншим світом як колективного суверенного суб'єкта.

Однак, якщо стосовно зовнішнього світу регіональні об'єднання виступають як більш-менш єдиний правочинний суб'єкт, то всередині них так само, як і на глобальному рівні, відбуваються процеси кристалізації економічної сили й політичного впливу провідних країн або однієї домінуючої держави, що виступає в ролі локомотива. Країни-лідери, звичайно, є ініціаторами об'єднання, створюючи силове поле, що притягує невеликі держави й для яких включення в глобальну економіку як члена інтеграційних союзів, виявляється кращим, ніж орієнтація на глобальні критерії ефективності. Частина повноважень, передана національними державами на регіональний і субрегіональний рівні, відбувається при збереженні правової оболонки, а також основних економіко-правових функцій держави в складі регіонального об'єднання під правовим захистом більш високого рівня. Але частину економічної самостійності держави втрачають у складі регіональних союзів. Таким чином, регіональні економічні об'єднання – це ніби глобалізовані ліній-простори, своєрідно взаємодіють з загальносвітовим⁶.

Можна констатувати, що економічний інтеграційний процес не є єдино домінуючим на глобальному й регіональному рівнях. Розриви й диспропорції, економічна поляризація й диференціація є неминучим наслідком нових відтворювальних взаємозв'язків глобально функціонуючого капіталу. Міжнародні організаційно-економічні угруповання, що виникають при цьому на регіональному й субрегіональному рівнях, є відповіддю на цю нову функціональну структуру глобальної економіки і несуть у собі заряд не тільки інтеграційних, а й нових дезінтеграційних тенденцій і конфліктів. Тому неминучим є посилення регіональної неоднорідності світової економіки. «Все йде до того, що місце світових держав займуть економічні блоки з глибокою інтеграцією. Чотири претенденти в особі НАФТА, ЄС, МЕРКОСУР й АСЕАН вже означилися. Якщо в 1992 р. на 10 найбільших держав припадало 67% сукупного ВВП світу, то в 2002 році на ці чотири угруповання й п'ять країн (Японію, Китай, Індію, Південну Корею, Австралію) – уже не менше 83% ВВП і 67% світового населення»⁷.

Таким чином, національно-державна система світу поступово витісняється регіональною поліцентричністю, що створює особливі загрози для виключених з інтегрованих спільностей країн. У зв'язку з цим необхідно також надати більш детальний аналіз і оцінку процесів, що відбуваються на регіональному рівні.

Чим гостріші проблеми, створювані глобалізацією, тим сильніші надії країн на регіональне відокремлення, на спільний захист інтересів (політичних і еко-

номічних) шляхом утворення нових інтеграційних союзів. Більше того, в одній з публікацій В. Відеман навіть порушив питання про «природне відмирання національно-визвольних і революційних рухів» у зв'язку з ейфорією, що охопила всі країни, глобальних і регіональних інтеграційних процесів.

Посилаючись на конкретний історичний приклад – країни Східної Європи й Близький Схід, де ці рухи були особливо потужні, і де нині утворився цілий ряд незалежних національних держав, він зазначає: «Вільні сьогодні нації більшості цих країн сплять і бачать, як би скоріше знову ввійти в транснаціональну «ліберальну імперію» Євросоюзу – з єдиною валютою, уніфікованим законодавством і... майже повною відкритістю внутрішніх ринків». Більше того, ідеалізується минулий досвід. Чехи, угорці й хорвати «з гордістю підкреслюють своє колоніальне минуле в складі Габсбурзької монархії», а прибалти хизуються «германо-шведським корінням власної культурно-історичної ідентичності». Життя в європейській наддержаві видається таким привабливим, що країни готові пожертвувати своєю незалежністю, аби тільки ввійти в нову «ліберальну імперію». І в складі такої імперії, припускає В. Відеман, яка виникне в результаті глобалізації, повинні припинитися всі «національні суперечки». Наприклад, після входження в ЄС Туреччини «курдську проблему як рукою зніме»; припиняться національні суперечки в Грузії, якщо вона також увійде в Євросоюз; і навіть Ізраїль «змушений буде відмовитися від політики апартеїду стосовно палестинців, а ті у свою чергу – від ідеї знищення єврейської держави».

Сам європейський проект у цілому розглядається ним як зразок для країн інших континентів, а ідея національної держави – як пережиток суспільних відносин класового індустріального суспільства в століття постмодерну. Тому відкидається й такий консервативний фактор, який гальмує суспільний процес, як збереження національно-культурної або релігійної ідентичності.

Залишається осторонь, щоправда, невелике запитання: до якої стадії «розмивання національної ідентичності» варто віднести незатухаючі конфлікти й боротьбу басків (Іспанія), північних ірландців (Велика Британія), корсиканців (Франція)? Справа в тому, що з глобалізацією ідея «плавильного котла» націй, що має свої коріння в США, дедалі частіше проектується на весь інший світ. Однак ідея ця не має перспективи. Вона відкидається навіть таким жорстким конституційно-державним об'єднанням, як Євросоюз. Чи можна уявити собі, наприклад, що коли-небудь німці, французи або іспанці відмовляться від своїх «традиційних форм колективістської солідарності» (за В. Відеманом) на користь винятково загальноєвропейської емансипації? Звичайно, ні. Так що ж залишається? Залишається економічний прагматизм, що поєднує нації, підкріплюється й підсилюється політично, але при збереженні національно-культурної й державної структурованості членів союзу. І саме це становить найбільш міцну основу існуючого Євросоюзу і його еволюції.

Концепція «національного розвитку» – це дітище XIX – XX ст. Вона була перевірена історією на практиці і в результаті прийнята передовими країнами як універсальна ефективна капіталістична модель. Її атрибуту: національна держава, законодавча база, національна промисловість, національна буржуазія, кордони, загальний військовий обов'язок, загальна пенсійна система, національні системи освіти й охорони здоров'я.

На початку XX ст. пройшла перша хвиля національно-державного самовизначення, а після Другої світової війни – друга хвиля руху за незалежність, в резуль-

таті чого звільнилися й одержали державність практично всі, країни, які були готові дотримуватися цього напрямку. Однак універсальні західні моделі державності для багатьох з них виявилися малоефективні: відсутність досвіду, кадрів, нестача ресурсів, технологій і капіталів, структурні диспропорції в економіці й багато чого іншого, перешкодили більшості з них з успіхом застосовувати західний досвід у себе і створити настільки ж ефективно працюючі національні державні моделі організації громадського життя. Рецидиви цієї нездатності й відсталості мають ризичний прояв.

З одного боку, в умовах глобалізації в периферійних країнах спостерігається природна тяга до регіональної й субрегіональної інтеграції, для використання її переваг в економічному розвитку і зміцнення колективної, блокової позиції у обстоюванні власних інтересів у відносинах з великим транснаціональним капіталом й інтеграційними угрупованнями індустріальних країн.

З іншого боку, здебільшого такі об'єднання виявляються слабкими, тобто спроби йти шляхом західноєвропейської інтеграційної моделі не надають очікуваного ефекту. Майже загальне сподівання на торгово-економічні союзи й навіть соціально-політичні блоки як на панацею від лих і катаклізмів глобального турбокапіталізму, приносить таке ж розчарування, як і ідеалізація західноєвропейської державної моделі. Європейська інтеграція дала, дійсно, відмінні результати в конкретних історичних і економічних умовах. Але переносити її в інше середовище, в інші умови й час як «чергову універсальну парадигму розвитку, стовпову дорогу цивілізації – значить знову піддатися спокусі простих рішень – простих рішень епохи постмодерну»⁸.

Варто визнати, що периферія в цілому, тобто її колишня консолідація періоду національно-державного самовизначення, сьогодні поступово змінюється станом роз'єднаності, розшарування й своєрідної «дифузності». Ненадійність і безперспективність створення власних союзів, підштовхує малі держави до того, щоб стати «під крило» успішних держав, включившись у їхні регіональні союзи з динамічними лідерами. Це прагнення збігається з посиленням уваги індустріальних країн, а також великих гігантів (Китай, Індія) до залучення в сферу свого впливу малих держав, які володіють тими або іншими ресурсами. У Східній Азії, наприклад, перехрещуються інтереси Японії, Південної Кореї, Китаю та ін., спостерігається строкатість і розмаїтість регіональних і субрегіональних економічних блоків, зон, союзів, що розвиваються тут.

Таким чином, дедалі яскравіше проявляються відмінності у мотивах утворення регіональних об'єднань і розмаїтості їхніх форм. Більше того, можна стверджувати й про неоднозначність економічних наслідків таких союзів для їх окремих членів.

1. *Neumann I.B.* A Region-Building Approach to Northern Europe // Review of International Studies. – 2004. – № 20. – P. 6-7. 2. *Hettne B.* Globalization and the new regionalism: the second great transformation // Globalism and the New Regionalism / Ed. by B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel. – Basingstoke : Macmillan, 2005. – P. 6-7. 3. *Karpenko A.* Religion in Public Life in Post-Soviet Russia: Discourse on the National Identity // The Book of Abstracts, XIXth World Congress of the International Association for the History of Religions. – Tokyo : IAHR, 2005. – P. 10. 4. *Tassinari F.* Security and Integration in the EU Neighbourhood: The Case for Regionalism // CEPS Working Document. – July 2005. – № 226. – P. 57. 5. *Бурдые П.* Идентичность и репрезентация: элементы критической рефлексии идеи «региона» // Ab Imperio. – 2002. – №3. – С. 85. 6. *Keating M.* The New

Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change. – Cheltenham: Edward Elgar, 1998. – P. 18-19. **7.** *Karpenko A.* Religion in Public Life in Post-Soviet Russia: Discourse on the National Identity // The Book of Abstracts, XIXth World Congress of the International Association for the History of Religions. – Tokyo : IAHR, 2005. – P. 89. **8.** Там само. – P. 52.